

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС В ЕПОХУ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Оксана Нагорняк,

старший викладач кафедри українознавства

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

У повідомленні йдеться про злочини тоталітарної системи у мовній галузі. Зокрема аналізуються випадки штучного втручання у систему правопису.

Ключові слова: мова, тоталітаризм, правопис.

The report refers to the crimes of the totalitarian system in the language industry. In particular, cases of artificial interference in the spelling system are analyzed.

Keywords: language, totalitarianism, spelling.

У середині ХХ століття в Україні панували дві найпотужніші тоталітарні ідеології - нацизм та радянський комунізм. Найбільшого лиха Україна зазнала від останнього, який проіснував найдовше й відзначився своєю наджорстокістю. Большевики нищили Україну ще запекліше, ніж Петро I і Катерина II. Їхня сила була спрямована на фізичне винищення українців, на викорінення духовного спадку української нації: культури, мистецтва, звичаїв та побуту. Телеграма Сталіна 1933 р. про припинення українізації й знищення більшості українських письменників стала поштовхом до здійснення підступного плану, наслідки якого жахливі. За період 1933- 1941рр російською окупаційною владою було вбито та заарештовано 80% української інтелігенції: інженерів, науковців, письменників, лікарів, вчителів. Таких масових вбивств, як у 30-х роках минулого століття в Україні світова історія не пам'ятає. Українців вбивали лише за те, що вони були українцями. Це був чітко продуманий і організований геноцид проти нашого народу. Україну було перетворено на табір смерті.

Невтішною була й доля української мови. Впроваджена Сталіним політика розгрому українського націоналізму вела до того, аби українську мову очистити від «націоналістичних» елементів, іншими словами, зрусифікувати. З українського правопису було вилучено майже все, що відбивало оригінальні риси української фонетико-морфологічної системи. До абсурдних змін, діючого на той час «харківського» («скрипниківського») правопису 1928 року, були причетні директор інституту мовознавства Наум Каганович та голова Правописної комісії при Народному Комісаріаті освіти Андрій Хвиля (Олінтер), які спростили й максимально наблизили українську орфографію до російської. Новостворена Комісія без жодних дискусій, нарад, конференцій у 1933 р. видала оновлений правопис, встановивши нові правила написання. До старого правопису внесено 126 правок, зокрема:

- з абетки вилучено літеру **Г**, через що іншомовні власні назви з **h** і **g** почали подавати однією літерою **г**, незалежно від вимови.
- усунуто форми двоїни (три вербі, дві руці);
- вилучено знахідний відмінок у формах: дивлюся на хлопці, бачу студенти;
- з паралельно вживаних форм залишено лише ті, що наближені до російського варіанта;
- чергування префіксів **з/с** перед глухими приголосними **к,п,т,х** було поширено на **ф** (**с**фабрикувати, **с**фотографувати);
- затверджено тверде написання прикметників (трикутний замість трикутній, західний замість західній);
- закінчення **-и** в родовому відмінку іменників жіночого роду з двома приголосними в кінці основи було замінено на **-і** (без совісті замість без совісти, до вічності замість до вічності);

- змінено закінчення у непрямих відмінках українських прізвищ
- (Бондар - Бондара замість Бондаря, Пилипів -Пилипіва замість Пилипова)
- упорядковано географічні назви, зокрема, назви міст тепер стали закінчуватись на **-ськ, -цьк**, а не на **-ське, -цьке** (Луганськ, Хмельницьк, а не Луганське, Хмельницьке);
- запроваджено нову термінологію в усіх галузях знань (калька з російської)
- (садовина – фрукти; родзинки – ізюм; Великий Віз – Велика Ведмедиця);
- змінено правопис іншомовних слів (теза – тезис; хемія – хімія; міністер – міністр);
- упорядковано наголоси (по'друга – подру'га ; душн'ий- д'ушний).

Реформа проти українського слова на цьому не завершилась, а продовжувала дає руйнувати те, що ще вціліло. Були створені спеціальні бригади, які переглядали словники й вилучали з них «націоналістичні» слова й терміни; українську лексику планово замінювали на російську (кав'ярня – кафе; митниця – таможня).

Наступні «вдосконалення» українського правопису відбулись у 1946р і 1960 рр., наслідком яких стало ще більше наближення української мови до російської .

Лише через три десятиліття, в добу національного відродження України, було опубліковано новий варіант правопису, головними досягненнями якого стало відновлення букви **Г** та кличного відмінка.

Нещодавно набув чинності найновіший український правопис. Редакція «Українського правопису» 2019 року повернула до життя деякі особливості «харківського» правопису, а також врахувала новітні мовні явища, поширені в різних сферах суспільного, наукового та культурного життя українців.

Література

1. Вакуленко С. В. 1933 ій рік в історії української мови: чинна норма та правописна практика (на прикладі редакційної політики газети «Комуніст») [Текст] / С. В. Вакуленко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2009. – № 16-18. – С. 74-79.
2. Касьянов Г.В. Становлення політичного тоталітаризму в Україні у 1920-і – 30-і рр.: соціально-психологічний фон // Другий міжнар. конгрес українців: Док. і повідомл.: Історія. – Львів, 1994. – Ч. II. – С. 48-51.
3. Німчук В.В. Проблеми українського правопису ХХ - початку ХХІ ст. ст. / В. В. Німчук; НАН України, Ін-т укр. мови. – Київ: [б.в.], 2002. – 112, [2] с. : портр.
4. Хронологія духовного та фізичного нищення української нації // Розбудова держави.– 1995.– № 1.– С. 10-15.

УДК 821.161.2(71)-1.09

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРІЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЛІТЕРАТУРІ ДІАСПОРИ

Ірина Накашидзе,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства
Дніпровського національного університету залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна*

Розглядаються теоретичні основи національної ідентичності та її риси у представників діаспори. Виділено, що однією з ознак та проявів національної ідентичності емігрантів є література.

Ключові слова: національна ідентичність, діаспора, літературна творчість.